

ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน
และสวัสดิการแห่งรัฐของคนไร้สัญชาติ
Problems and Development Accessing Basic Rights
and State welfare of Stateless People

นิยม ยากรณ์¹

Niyom Yakron¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเข้าถึงและการพัฒนาการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของคนไร้สัญชาติที่อยู่ในประเทศไทยตามหลักสิทธิมนุษยชน ที่ทั่วโลกกำลังตื่นตัวและมีการรณรงค์กันอย่างจริงจัง ซึ่งสิทธิขั้นพื้นฐานนี้ ประกอบด้วยสิทธิการจัดตั้งที่อยู่อาศัย สิทธิในการประกอบอาชีพอย่างอิสระ สิทธิในการรับการรักษายาบาลในยามเจ็บป่วย และสิทธิในการเข้ารับการศึกษาเล่าเรียนเพื่อพัฒนาตนเอง ในพื้นที่ภาคเหนือของไทยยังมีกลุ่มคนไร้สัญชาติอีกจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งที่อพยพเข้ามาเพื่อหนีความยากจน หนีภัยสงครามกลางเมือง รวมทั้งคนไร้สัญชาติที่เกิดในดินแดนของประเทศไทย แต่ต้องเป็นคนไร้สัญชาติ จึงทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพได้ ทำให้ชีวิตไม่มีประสิทธิภาพและไม่มีความมั่นคงยั่งยืน หากยึดถือตามหลักสิทธิมนุษยชนแล้ว รัฐไทยต้องคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของคนไร้สัญชาติที่ยังไม่ได้รับการดูแล ดังนี้

- 1) การจัดตั้งถิ่นฐาน และการดำรงชีพตามวิถีวัฒนธรรมของกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มคนเหล่านี้มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ความมั่นคงในที่ดินทำกิน และความมั่นคงทางอาหาร
- 2) การเข้าถึงสิทธิในและสวัสดิการต่าง ๆ เช่น การเข้าถึงสิทธิการรักษายาบาลในยามเจ็บป่วยฉุกเฉิน เป็นต้น

¹ วัฒนทลทหารบกที่ 33 จังหวัดเชียงใหม่: 33rd Army Military Circle Chiang Mai, Thailand.

คำสำคัญ: การเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและสวัสดิการ, คนไร้สัญชาติ

ABSTRACT

This article has a purpose. To study the access and development of access to basic rights of stateless people in Thailand according to human rights principles The world is awakening and there is a serious campaign. Which this basic right Consisting of the right to establish housing The right to independent occupation The right to receive medical treatment during illness And the right to receive education for self-development In the northern region of Thailand there are many stateless groups. Which has both migrated to escape poverty Escape the civil war Including stateless people born in the territory of Thailand But must be stateless Therefore unable to access basic living rights Making life inefficient and unstable If abiding by human rights principles The Thai state must take into account the basic rights of stateless people who have not been taken care of as follows:

- 1) Establishment of settlements And living according to the culture of the group Which will make these groups secure in their homes Security in arable land And food security
- 2) Access to rights and benefits, such as access to medical care in times of emergency

KEYWORDS: Access to basic rights and welfare, Stateless person

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีกลุ่มคนที่เรียกว่า “คนไร้สัญชาติ” อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งกลุ่มคนไร้สัญชาติที่มีสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทย และกลุ่มคนไร้สัญชาติที่ไม่มีสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งส่วนใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้ว ดังนั้นประเทศไทยจึงมีสถานะเป็นรัฐเจ้าของตัวบุคคล (Personal State) ของคนไร้สัญชาติเหล่านี้ ซึ่งทำให้คนไร้สัญชาติเหล่านี้ไม่ไร้รัฐ แต่หากคนไร้สัญชาตินั้น ไม่ได้รับสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศใดเลย คนไร้สัญชาติเหล่านั้นจะกลายเป็น “คนไร้รัฐ” ซึ่งไม่เพียงถือเป็นคนต่างด้าวทุกประเทศ เพราะไม่มีสัญชาติของรัฐใดเลย และยังไม่มีอาจอาศัยอยู่ในประเทศใดได้ เพราะไม่มีสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศนั้น ๆ และยังเป็นคนเถื่อนทุกดินแดน (ชลิต ชีช่วง และคณะ, 2552 : 1)

ความอดอยากยากจนจากประเทศต้นทาง เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก บางกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาอยู่เป็นเวลานานหลายสิบปี เช่น เวียดนามอพยพ ลาวอพยพ เขมรอพยพ อดีตทหารจีนคณะชาติ จีนฮ่ออพยพ ไทยลี้ภัย ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า เป็นต้น บางกลุ่มเป็นคนเชื้อสายเดียวกันหรือเป็นญาติพี่น้องกับคนที่อยู่ในประเทศไทยมานานโดยเฉพาะตามแนวชายแดน มีการเดินทางไปมาหาสู่กันและตั้งถิ่นฐานภายหลังมีการกำหนดอาณาเขตของประเทศ เช่น ชาวเขา บุคคลบนพื้นที่สูงเชื้อสายมอญ หรือไทยใหญ่ เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมากอยู่ในสถานะของคนเข้าเมืองผิดกฎหมาย และเมื่อไม่อาจกลับประเทศต้นทางได้จึงตกเป็นคนที่ไร้รัฐไร้สัญชาติ ซึ่งบุคคลเกิดมาเป็นมนุษย์และอยู่ร่วมในสังคม ล้วนต้องการมีสถานะทางกฎหมาย (Legal Status) ทั้งสิ้น ซึ่งในประเทศไทยได้มีการระบุสถานะบุคคลโดยการใช้รหัสประจำตัวเป็นเลข 13 หลัก เพื่อบ่งชี้ว่าเป็นใคร มาจากไหน และมีสถานะใดในฐานะที่เป็นคนของรัฐไทย ถ้ามีคุณสมบัติครบถ้วนก็จะได้สัญชาติไทย ซึ่งส่งผลต่อการได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่รัฐจัดสรรให้ เช่น สิทธิทางการศึกษา สิทธิในการรักษาพยาบาล สิทธิทางการเมือง สิทธิ เป็นต้น (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, 2557 : 145)

อย่างไรก็ตาม การเป็นคนไร้สัญชาติเป็นเหตุให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ ขาดสิทธิและขาดโอกาสอื่น ๆ อีกมากมาย ทำให้เกิดปัญหามากมายในการดำเนินชีวิต ทั้งการทำงานหาเลี้ยงชีพ การศึกษา การรักษาพยาบาลและสิทธิต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งหากรัฐไม่มีนโยบายการแก้ไขปัญหาคอนไร้สัญชาติ อาจกลายเป็นกลุ่มคนที่สร้างปัญหาให้กับสังคม เพราะความบีบคั้นต่าง ๆ ปัญหาคอนไร้สัญชาติจึงเป็นปัญหาที่ซับซ้อนอย่างยิ่ง ซึ่งสาเหตุหลักมาจากปัญหาการย้ายถิ่นฐานของประชากรและแรงงานประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งนี้การแก้ไขปัญหาคอนไร้สัญชาตินี้มีหน่วยงานของรัฐที่ดูแลหลายหน่วยงานด้วยกัน โดยมีหน่วยงานหลัก คือ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่ในการดูแลเรื่องสัญชาติและทะเบียนราษฎร ส่วนหน่วยงานสภาความมั่นคงแห่งชาติจะดูแลเรื่องความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับคนไร้สัญชาติ และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ดูแลเรื่องชีวิตและความเป็นอยู่ของกลุ่มคนไร้สัญชาติเหล่านี้ (ประทีป นทีทวีวัฒน์, 2551 : 1) แต่ที่ผ่านมาการสำรวจและการให้สัญชาติยังไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร เพราะขั้นตอนในการขอสัญชาตินั้นต้องใช้เวลาในการดำเนินการนานมาก และขาดกลไกการปฏิบัติงานในพื้นที่ ขาดความกระตือรือร้นของบุคคลไร้สัญชาติเองด้วย

ภาคเหนือของไทยมีพื้นที่ติดกับประเทศพม่า หลายชุมชนได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาตั้งหลักปักฐานอยู่ตามชุมชนแนวตะเข็บชายแดน ซึ่งอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอำเภอหนึ่งที่มีกลุ่มคนไร้สัญชาติทั้งที่ตกสำรวจและอยู่ในขั้นตอนการ

ดำเนินการขอสัญชาติอยู่จำนวนมาก โดยชุมชนบ้านหนองเขียว บ้านแกน้อย และบ้านเจือจันทร์ ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรที่มีปัญหาคนไร้สัญชาติอาศัยอยู่ ซึ่งปัญหาเหล่านี้มีหลายปัจจัย เช่น แจ่งเกิดเกินกำหนด อพยพจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาลงหลักปักฐานในชุมชน หรือสถานะบุคคลไม่ชัดเจน เป็นต้น ปัญหาของคนไร้สัญชาติในพื้นที่อำเภอเชียงดาวส่วนใหญ่ คือ ไม่มีสถานะบุคคลตามกฎหมายของไทย หรือยังไม่มีสถานะบุคคลชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งบุคคลบนพื้นที่สูงหลายคนมีจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีเอกสารรับรองความเป็นบุคคลตามกฎหมาย จึงทำให้คนชายขอบ คนไร้สัญชาติ หรือคนไร้รัฐ ถูกมองว่าเป็นปัญหาความมั่นคงของชาติ และการพัฒนาประเทศโดยรวม ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ส่งผลกระทบต่อการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน และสวัสดิการของรัฐที่จัดไว้ให้แก่คนในรัฐอย่างเท่าเทียมกัน

ดังนั้น จากการที่บุคคลเหล่านี้ เคยอาศัยในอาณาเขตดินแดนที่เป็นของประเทศไทยมาก่อนและไม่สามารถผลักดันออกไปได้ ทำให้รัฐบาลต้องกลับมาทบทวนนโยบายการให้สัญชาติไทยแก่บุคคลประเภทนี้ รวมทั้งจากปัญหา ทางด้านมนุษยธรรมและการขาดแคลนแรงงานภายในประเทศจึงยินยอมให้คนเข้าเมืองโดยไม่ ชอบด้วยกฎหมายอาศัยอยู่ภายใต้ข้อจำกัดและข้อกำหนดของกฎหมาย นอกจากนี้ยังมีปัญหาแทรกซ้อนของชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยประเภทหนึ่ง อันเป็นปัญหา เกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงภายในของประเทศในด้านการก่อการร้าย คนเข้าเมืองโดยไม่ชอบ ด้วยกฎหมายและชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่มีอยู่ในประเทศไทย ที่มีอยู่หลายประเภท ซึ่งในประเทศไทย มีคนต่างด้าวและชนเผ่าหลายกลุ่มที่มีสถานภาพและสิทธิไม่ชัดเจน โดยรวมผู้อพยพที่เข้ามาอยู่ใน ประเทศไทยเป็นเวลานานแต่ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร และคนในประเทศใกล้เคียงที่เพิ่ง อพยพเข้ามาใหม่อันเนื่องมาจากสาเหตุทางการเมือง เศรษฐกิจ และความปลอดภัย คนเหล่านี้ ไม่สามารถกลับไปอยู่ในประเทศของตนได้ และมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ สถานภาพที่เป็นปัญหาทำให้คนเหล่านี้ถูกละเมิดสิทธิและขาดความมั่นคง ซึ่งถ้าไม่มีการแก้ปัญหาดังกล่าว จะทำให้เกิดปัญหาทางสังคมอันจะเป็นผลเสียต่อ เสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศต่อไปในระยะยาวต่อไป จึงมีความจำเป็นต้องทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและสวัสดิการแห่งรัฐของคนไร้สัญชาติ เพื่อทบทวนแลกเปลี่ยนข้อมูล แนวความคิดของผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และแก้ไขปัญหาคความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างยั่งยืน ต่อไปการศึกษานี้ ต้องการศึกษาระยะที่ปัญหาการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและสวัสดิการแห่งรัฐของคนไร้สัญชาติ ในเขตภาคเหนือตอนบน ที่คนไร้สัญชาติได้มีการต่อสู้เรียกร้องสิทธิต่าง ๆ โดยวิเคราะห์ถึงปัญหาการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและสวัสดิการแห่งรัฐของคนไร้สัญชาติ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา 4 ส่วนด้วยกัน ดังนี้ 1) ปัญหาและสาเหตุของความไร้

สัญญาชาติ 2) นโยบายและกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนไร้สัญชาติ 3) การเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการขั้นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิตตามมาตรฐานที่เหมาะสม และ 4) ในส่วนสุดท้ายเป็นบทสรุป

ปัญหาและสาเหตุของความไร้สัญชาติ

ในประเทศไทยยังมีกลุ่มคนไร้สัญชาติอีกจำนวนมาก โดยเฉพาะคนบนพื้นที่สูงที่อาศัยอยู่พื้นที่ราบสูง ปัจจุบันรัฐบาลไทยได้ตระหนักและพยายามแก้ไขปัญหาคนไร้สัญชาติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งรัฐจำเป็นต้องเข้าใจแนวคิดเรื่องสัญชาติ ดังที่ (Castles, Stephen and Mark Miller 1993) ได้อธิบายความหมายของสัญชาติ ไว้ว่า สัญชาติ คือ การมีสถานะเป็นสมาชิกของรัฐชาติ ทำให้มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลต่อรัฐชาติ ถือเป็นพันธะทางกฎหมายระหว่างบุคคลกับรัฐ พันธะนี้กำหนดให้สมาชิกทุกคนในรัฐมีสิทธิเสมอภาคกัน ซึ่งบางรัฐอาจถือว่าคนที่มีสัญชาติของรัฐต้องเป็นคนที่มีสายเลือดเดียวกัน เป็นชาติพันธุ์เดียวกัน แต่บางรัฐถือว่าคนจากหลายชาติพันธุ์ที่มารวมอยู่ในรัฐเดียวกันต่างก็มีสัญชาติเดียวกัน ส่วน (พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, 2544) ได้ให้ความหมายของสัญชาติ เป็นถ้อยคำทางกฎหมายซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ในทางกฎหมายระหว่างปัจเจกบุคคลคนหนึ่งกับรัฐฯ หนึ่งในลักษณะปัจเจกชนตกอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยในทางบุคคลของรัฐนั้น เป็นนิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชนที่ก่อให้เกิดสถานะภาพ “คนชาติ” แก่บุคคล

ซึ่งปัญหาและสาเหตุของความไร้สัญชาติในประเทศไทยเกิดได้จากหลายสาเหตุและปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งในงานเขียนของ วรณทนี รุ่งเรืองสภาคูล (2551) ได้อธิบายถึงปัญหาและสาเหตุของความไร้สัญชาติไว้ว่า โดยทั่วไปรัฐมักยอมรับให้สิทธิอาศัยแก่คนไร้รัฐในช่วงแรกที่พบตัวบุคคลเหล่านั้น และยอมรับให้สัญชาติเมื่อเกิดการผสมกลมกลืนระหว่างบุคคลนั้นและสังคมไทย แต่ยังคงพบว่ามีอีกหลายคนที่ยังไร้รัฐหรือไร้สัญชาติอยู่อีก เพราะคนเหล่านั้น ไม่ทราบถึงวิธีการแก้ไขปัญหาก็พวกเขาประสบอยู่ หรือแม้แต่ในหลายกรณีที่รัฐไทยยอมรับแล้วที่จะให้สัญชาติไทยแก่พวกเขา แต่พวกเขาก็ยังไร้สัญชาติ เพราะเขาไม่ทราบถึงนโยบายการให้สัญชาติของรัฐ ข้อค้นพบนี้จึงต้องมีการพัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องการแก้ไขปัญห

นอกจากนั้นแล้วยังพบความเป็นจริงเกี่ยวกับเด็ก เยาวชนและครอบครัวที่ประสบปัญหาความไร้สัญชาติในภาพกว้างๆ ดังนี้

ประการแรก ข้อเท็จจริงอันเป็นสาเหตุของปัญหา ยังไม่มีอะไรที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่สังคมไทยเคยรับรู้ กล่าวคือ สาเหตุแห่งความไร้รัฐหรือไร้สัญชาติปรากฏใน 4 สาเหตุ คือ (1) การอาศัยอยู่ในเขตชายแดน ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน (2) การหนีภัยความตายมา

จากประเทศเพื่อนบ้าน (3) การอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลจากอำนาจรัฐ โดยเฉพาะบนพื้นที่สูงหรือในท้องทะเล และ (4) ความไม่รู้ในรากเหง้าของตนหรือไม่อาจพิสูจน์ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยอมรับรากเหง้าของตน

ประการที่สอง สังคมไทยยังแยกแยะความแตกต่างของปัญหาความไร้รัฐของบุคคลออกจากปัญหาความไร้สัญชาติไม่ได้ ทั้งที่สองปัญหานี้มีความแตกต่างกัน เมื่อปัญหาแตกต่างกัน กระบวนการแก้ไขจึงแตกต่างกัน หากบุคคลไร้รัฐ การแก้ไขปัญหาที่ตรงประเด็น ก็ย่อมต้องให้ความสำคัญคุ้มครองของรัฐ โดยเริ่มต้นจากการให้ความสำคัญคุ้มครองของรัฐแก่บุคคล แต่ยังไมจำเป็นต้องให้สัญชาติ แต่ควรให้สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และอาจตามมาด้วยสิทธิที่จะได้รับการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมาย ซึ่งทำได้โดยการยอมรับให้มีสถานะทางทะเบียนราษฎร เพื่อที่จะสามารถมีเอกสารพิสูจน์ทราบตัวบุคคล และเมื่อคนไร้รัฐได้รับการรับรองในทะเบียนราษฎรของรัฐใดรัฐหนึ่ง พวกเขาจะไม่ไร้รัฐอีกต่อไป พวกเขาจะไร้เพียงสัญชาติเท่านั้น พวกเขาจะมีสถานะเป็นราษฎรในประเทศที่ยอมรับพวกเขาในทะเบียนราษฎร แม้ไม่มีสัญชาติ พวกเขายังมีรัฐหนึ่งยอมรับให้ความคุ้มครองในสถานะรัฐเจ้าของภูมิลำเนา ดังนั้น จึงทำให้การแก้ไขปัญหาผิดพลาด สังคมไทยไม่เข้าใจคำว่า “ไร้รัฐ” คิดว่าทุกกรณีเป็นเรื่อง “ไร้สัญชาติ” เพื่อแก้ไขปัญหาให้ตรงจุดจึงควรต้องแยกปัญหาเป็น 2 ส่วน คือ (1) การจัดการปัญหาความไร้รัฐ และ (2) การจัดการปัญหาความไร้สัญชาติสังคมไทย

ประการที่สาม มีความเป็นไปได้ที่จะแก้ปัญหาคความไร้รัฐและความไร้สัญชาติในสังคมไทย แต่ไม่มีแนวคิดและวิธีการเดียวสำหรับการแก้ไขปัญหา ปัญหาความไร้รัฐและความไร้สัญชาติมีความหลากหลายทั้งสาเหตุและปรากฏการณ์ แนวคิดและวิธีการแก้ไขจึงมีความหลากหลาย มีความเป็นไปได้มากที่จะร้องขอให้รัฐให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานแก่คนไร้รัฐ แต่มีความเป็นไปได้น้อยมากที่จะร้องขอให้รัฐให้สัญชาติแก่คนไร้รัฐ แต่มีความเป็นไปได้ที่จะร้องขอให้รัฐยอมรับให้สัญชาติแก่คนไร้สัญชาติที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรของรัฐมานาน

ประการที่สี่ เมื่อองค์ความรู้เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความไร้รัฐและความไร้สัญชาติรวมถึงกระบวนการเรียนรู้ของคนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติที่ยังมีวัยเยาว์ และมีการศึกษา พวกเขาสามารถนำองค์ความรู้นั้นไปแก้ไขปัญหาของตนได้ ในขณะที่คนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติที่มีอายุและไม่มีการศึกษานั้น มิได้ให้ความสนใจที่จะเรียนรู้กฎหมายและนโยบายที่จะแก้ไขปัญหาของตน และไม่เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย หวาดกลัวที่จะไปร้องขอสิทธิตามที่ตนมี อย่างไรก็ตาม การที่จะปรับทัศนคติให้แก่คนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติที่มีอายุมากและมีทัศนคติที่จำนนต่อปัญหา หรือแสวงหาการแก้ไขปัญหาในทางที่ผิด เช่น การไปซื้อบัตรประชาชนของคนอื่นมาใช้ หรือใช้บัตร

ประชาชนปลอม แทนที่จะพยายามร้องขอให้ได้มาซึ่งสัญชาติ หรือสิทธิอาศัยที่ถูกต้องตามกฎหมาย

ประการที่ห้า คนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติจำนวนไม่น้อยในพื้นที่ศึกษาที่จะแก้ไข ปัญหาของตนเอง โดยการไปซื้อบัตรประชาชนของคนอื่นมาใช้ หรือใช้บัตรประชาชนปลอม และในหลายกรณีที่ถูกจับได้และถูกเพิกถอนสิทธิในสถานะบุคคล แม้ผู้กระทำผิดจะถูกลงโทษ แต่ผู้ได้รับผลกระทบนั้นอาจไม่ใช่เพียงแค่มารดาของผู้ซื้อบัตรประชาชนของผู้อื่นมาใช้นั้น แต่ยังคงส่งผลไปยังบุตรที่ยังเกิดในระหว่างที่มารดาสวมตัวบุคคลของคนอื่น ปัญหาที่เกิดขึ้นกับมารดา ส่งผลถึงบุตรด้วย

ประการที่หก ปัญหาความไร้รัฐ ความเป็นรัฐชาติที่บุคคลประสมนั้น เป็นปัญหาที่แก้ไขได้ แต่ความค้างค้ำของปัญหาจำนวนไม่น้อย ที่เกิดจากความไม่ยอมรับในกฎหมายและนโยบายที่มีอยู่และเอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความไร้รัฐ ความเป็นรัฐชาติให้แก่บุคคล ความไม่ยอมรับนั้นไม่หมายถึงเพียงถึง “ความไม่รู้” แต่ยังรวมหมายถึง “ความไม่ยอมรับ” ปัญหาที่เผชิญอยู่ จึงเป็นปัญหาที่เกิดจากทัศนคติของเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีลักษณะตอบกลับกับคนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติ

ประการที่เจ็ด ปัญหาความไร้รัฐ ความเป็นรัฐชาติเกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่

1) ปัญหาความล่าช้าในกระบวนการพิจารณาการให้สถานะบุคคลที่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งได้แก่ ความล่าช้าในกรณีการพิจารณาอนุมัติให้สถานะคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายแก่คนต่างด้าวที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย หรือการพิจารณาอนุมัติให้สัญชาติไทยกับบุตรที่เกิดจากบิดาและมารดาต่างด้าวที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย

2) ปัญหาคนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติที่ตกหล่นจากทะเบียนราษฎร เพราะเจ้าหน้าที่รัฐไม่ยอมแจกบัตรและทะเบียนประวัติที่สำรวจแล้วให้กับคนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติ จึงเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่คนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติต้องเผชิญ

3) ปัญหาเรื่องเอกสารที่เจ้าหน้าที่รัฐออกให้ขัดแย้งกันเอง

4) ปัญหาเรื่องข้อมูลตามปากคำของคนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติกับเอกสารของทางราชการไม่ตรงกัน

5) ปัญหาเรื่องทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐต่อคนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติ

6) ปัญหาเรื่องเจ้าหน้าที่รัฐขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถานะบุคคล ที่อาจนำไปสู่การปฏิเสธที่จะรับคำร้องเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ประการที่แปด เกิดจากตัวของคนไร้รัฐและคนไร้สัญชาติ นอกจากปัญหาความไร้รัฐและไร้สัญชาติจะมาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาแล้ว ปัญหาดังกล่าวยังมาจากตัวของคนไร้รัฐและคนไร้สัญชาติเองด้วย คือ

1) การไม่ไปยื่นคำร้องเกี่ยวกับสถานะบุคคลเมื่อเจ้าหน้าที่เปิดรับคำร้อง อันเนื่องมาจากความไม่รู้หรือการไม่รับทราบข้อมูล

2) การไม่ติดตามความคืบหน้าภายหลังการดำเนินการยื่นคำร้องเพื่อขอสถานะบุคคลตามกฎหมาย โดยเฉพาะกรณีของการขอสถานะคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายหรือการขอสัญชาติไทยตามมาตรา 17 ทวิ วรรค 2 แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2535 ซึ่งถูกแก้ไขและเพิ่มเติมโดย พ.ร.บ.สัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ.2543 ดังนั้น บุคคลเหล่านี้จึงไม่ทราบความคืบหน้าของคำร้องของตนว่าได้ดำเนินการไปถึงขั้นใดแล้ว

3) การตกหล่นจากทะเบียนประวัติ หรือทะเบียนราษฎร ซึ่งยังเป็นปัญหาหนึ่งที่พบแต่ในปัจจุบันก็ลดน้อยลงมาก ทั้งนี้เพราะทางเจ้าหน้าที่รัฐได้พยายามทำการสำรวจหลายครั้งเพื่อให้ครอบคลุมกับคนไร้รัฐและคนไร้สัญชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมานาน และตกหล่นจากทะเบียนดังกล่าวให้มากที่สุด

ประการที่เก้า เกิดจากบุคคลที่เข้ามาช่วยคนไร้รัฐ และคนไร้สัญชาติ แก้ไขปัญหาขาดความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายเกี่ยวกับสถานะและสิทธิบุคคล ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การแก้ไขปัญหาไม่คืบหน้า เนื่องจากคนไร้รัฐและคนและคนไร้สัญชาติในประเทศไทยนั้น มีมากกว่าคนทำงานเพื่อแก้ไขปัญหา ดังนั้น ปัญหาการขาดผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาด้านสถานะและสิทธิบุคคล จึงกลายเป็นปัญหาที่สำคัญ เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่ากระบวนการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาความไร้รัฐและความไร้สัญชาตินั้นต้องนำไปสู่ค่าใช้จ่ายในการทำงาน และที่สำคัญคนไร้รัฐและคนไร้สัญชาติส่วนใหญ่ที่เข้าไปช่วยเหลือส่วนใหญ่เป็นคนที่มีความยากจน

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันจะพบว่าทั่วโลกมีบุคคลที่ต้องตกอยู่ในภาวะคนไร้สัญชาติอยู่เป็นจำนวนมาก และเมื่อบุคคลเหล่านั้นตกอยู่ภาวะดังกล่าวแล้ว ผลที่ตามมาคือ ไม่มีรัฐใดที่จะให้ความคุ้มครองดูแลและในบางกรณีอาจหมายรวมไปถึงไม่มีที่พักพิงอาศัยอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ทำให้บุคคลที่ตกอยู่ในภาวะไร้สัญชาติต้องเกิดความยากลำบากในการดำรงชีวิต เพราะเขาเหล่านั้นย่อมตกอยู่ในสถานะเป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ปัญหาของคนไร้สัญชาติส่วนใหญ่ คือไม่มีสถานะบุคคลตามกฎหมายของประเทศไทยได้เลย และหรือยังไม่มีสถานะบุคคลที่ชอบด้วย

กฎหมายไทยอีกด้วย กรณีของบุคคลบนพื้นที่ราบสูงบางคนซึ่งมีจำนวนไม่น้อยไม่มีเอกสารรับรองความเป็นบุคคลตามกฎหมาย จึงไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนที่ออกโดยรัฐใดเลยในโลกหรือโดยองค์การระหว่างประเทศเลยในโลก พวกเขาตกเป็นคนที่ไร้รัฐมิใช่เป็นเพียงคนไร้สัญชาติ ไม่มีรัฐใดเลยให้ความคุ้มครองในฐานะของรัฐเจ้าของสัญชาติ หรือแม้เพียงแค่รัฐเจ้าของภูมิลำเนา เป็นคนเข้าเมืองที่ผิดกฎหมายของประเทศ ซึ่งปัญหาด้านสถานะบุคคลที่พบโดยทั่วไป คือ การที่บุคคลอาศัยอยู่ในประเทศไทยแล้วไม่มีสถานะบุคคล ตัวอย่างเช่นกลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มที่มีความสืบเนื่องทางประวัติศาสตร์กับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตมากกว่าร้อยปี และมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเอง โดยอาศัยการตั้งถิ่นฐานตามภูมิภาคต่าง ๆ มีทั้งบนภูเขาและพื้นราบ และอาศัยอยู่ในป่า จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวเป็นกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะบุคคลเป็นจำนวนมาก

นโยบายและกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนไร้สัญชาติ

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางปรัชญากฎหมายของนักปราชญ์ตะวันตกตั้งแต่สมัยกรีก โรมัน ในช่วงศตวรรษที่ 15 – 17 เป็นต้นมา โดยมีแนวคิดของนักปราชญ์สำคัญหลายท่าน เช่น เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) จอห์น ล็อก (John Locke) มงเตสกีเยอ (Montesquieu) จัง จาคส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) เป็นต้น ซึ่งได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติและสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์อันเป็นสิทธิหรือความชอบธรรมขั้นพื้นฐานที่มีอยู่ตามธรรมชาติพร้อมกับการเกิดของมนุษย์ ซึ่งไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้หรือโอนกรรมสิทธิ์ให้ผู้อื่นได้ ได้แก่ สิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาค เนื่องจากลักษณะตามธรรมชาติในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีการเรียนรู้ มีความสามารถในการใช้เหตุผล รู้จักเคารพความเสมอภาคและมีความอิสระต่อกัน รู้ว่าแต่ละคนไม่ควรจะล่วงละเมิดต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพและทรัพย์สินของกันและกัน มนุษย์จึงมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะต่อสู้หรือต่อต้านผู้อื่นที่เข้ามาล่วงละเมิดต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของตน (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2534 : 112)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาเมื่อไม่นานมานี้ ซึ่งเกิดขึ้นตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ที่เข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ การสื่อสารที่ไร้พรมแดน ทำให้เกิดกระบวนการเรียกร้องสิทธิในหลายประเทศ ที่เมื่อก่อนนั้นเคยถูกกดขี่ ข่มเหง ไม่ได้รับความยุติธรรม และการต่อสู้ดิ้นรน ในการดำรงชีวิต ซึ่ง วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ (2543) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ได้ดังนี้ 1) สิทธิมนุษยชน คือ บรรดาสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนมาตั้งแต่กำเนิดโดยไม่อาจถูกตัดถอนหรือพรากไปได้ 2) สิทธิ

มนุษยชน เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำเป็น หรือมาตรฐานขั้นต่ำที่มนุษย์พึงมีโดยเสมอภาคกัน เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า 3) สิทธิมนุษยชน ย่อมไม่ถูกแบ่งแยกและไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องชาติ เชื้อชาติ สีผิว เพศ วัย ภาษา ศาสนา ความเชื่อทางการเมือง หรือความเชื่อในทางอื่นใด พื้นเพทางสังคม สุขภาพทางร่างกาย ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะ รวมทั้งไม่จำกัดด้วยการเวลาและสถานที่ และ 4) สิทธิมนุษยชน ย่อมได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญ ซึ่งตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ของบุคคลที่ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตาม (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2542) ผู้เขียน เห็นว่า หลักสิทธิมนุษยชนที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายๆ ฉบับที่ผ่านมา ยังมีการนำมาปฏิบัติหรือยังไม่นำมาบังคับใช้อย่างจริงจัง ซึ่งบางครั้งคนไทยที่มีสัญชาติไทย เชื้อสายไทยโดยกำเนิดยังไม่ได้รับการปฏิบัติในด้านสิทธิมนุษยชนอย่างเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ ยังคงมีความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างเห็นได้ชัดเจน

ซึ่ง สหประชาชาติได้จัดทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศ เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนโดยตรง และมีผลผูกพันรัฐภาคีทุกรัฐตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ จำนวน 7 ฉบับ ได้แก่

- 1) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1965 (The Convention of the Elimination of All Forms of Racial Discrimination : CERD 1965)
- 2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 (The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights : CESCR 1966)
- 3) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (The International Covenant on Civil and Political Rights : CCPR 1966)
- 4) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1979 (The Convention on the Elimination of All forms of Discrimination Against Women : CEDAW 1979)
- 5) อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมาน และการปฏิบัติ หรือลงโทษอื่นที่โหดร้ายไม่มนุษยธรรมหรืออ้ายยัศักดิ์ศรี ค.ศ. 1984 (The Convention Against Torture, and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment : CAT 1984)
- 6) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 (The Convention on The Rights of the Child : CRC 1989)

7) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของแรงงานต่างด้าว ค.ศ.1990 (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Family : CMW 1990)

อย่างไรก็ตาม สหประชาชาติได้กำหนดกลไกการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศ (Conventional Mechanisms) ดังกล่าว เพื่อทำหน้าที่รับและตรวจรายงานของรัฐบาลให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะแก่รัฐบาลในการตีความพันธกรณี การให้ข้อวินิจฉัย (General Comments) เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามพันธกรณี คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้พยายามที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกจัดตั้งสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เพื่อช่วยให้มาตรฐานระหว่างประเทศมีผลในทางปฏิบัติในระดับประเทศ และเชื่อมโยงการดำเนินงานกับกลไกของสหประชาชาติที่ดำเนินงานด้านการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนซึ่งกลไกที่ถือว่ามีความสำคัญ ได้แก่ กลไกต่าง ๆ ตามกฎบัตร และข้อมติของสหประชาชาติ (วิชัย ศรีรัตน์, 2548 : 19)

นอกจากนี้ยังมีอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติทุกรูปแบบ (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2557 : 141)

ข้อ 1 “การเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ” หมายถึง การจำแนก การกีดกัน การจำกัด หรือการเลือก โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของเชื้อชาติ สีผิว เชื้อสาย หรือชาติกำเนิด หรือเผ่าพันธุ์กำเนิด ซึ่งมีเจตนาหรือมีผลให้เกิดการระงับ หรือกีดกันการเคารพสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และด้านอื่น ๆ ของการดำรงชีวิตในสังคม รวมทั้งการระงับ หรือกีดกันการใช้สิทธิเหล่านั้นอย่างเสมอภาคของบุคคล

ข้อ 2

1) รัฐบาลิประณามการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ และจะจัดให้มั่นนโยบายที่จะจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ และส่งเสริมความเข้าใจระหว่างชนทุกเชื้อชาติ โดยวิธีการที่เหมาะสมและไม่รีรอ และเพื่อการนี้

ข้อ 5 เพื่อให้สอดคล้องตามพันธกรณีขั้นพื้นฐานที่ได้จัดวางไว้ตามข้อ 2 ของอนุสัญญานี้ รัฐบาลิจะห้ามและจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติทุกรูปแบบ และจะประกันสิทธิของทุกคนให้มีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย โดยไม่จำแนกตามเชื้อชาติ สีผิว หรือชาติ หรือเผ่าพันธุ์กำเนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้สิทธิ ดังต่อไปนี้

(ก) สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติต่ออย่างเท่าเทียมกันภายใต้ศาล องค์กรอื่น ๆ ทั้งปวงในกระบวนการยุติธรรม

(ข) สิทธิที่บุคคลจะได้รับสวัสดิภาพและการคุ้มครองโดยรัฐให้รอดพ้นจากความรุนแรงหรือการทำร้ายร่างกาย ไม่ว่าโดยการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ หรือโดยกลุ่มบุคคล หรือสถาบันใดก็ตาม

อย่างไรก็ตาม อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติทุกรูปแบบ เป็นอนุสัญญาที่ให้หลักประกันแก่คนไร้สัญชาติที่อาศัยอยู่ตามชายขอบ หรือตามตะเข็บชายแดนของประเทศไทยได้รับการคุ้มครองจากอนุสัญญานี้ และเป็นการไม่เลือกปฏิบัติต่อชนเชื้อชาติหนึ่งเชื้อชาติใด เพื่อมิให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย

ซึ่ง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (2557 : 147 – 149) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของกลุ่มสถานะบุคคลที่ไร้สัญชาติ ดังนี้

การรับรองสถานะบุคคล พบว่าสาเหตุปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ ความล่าช้าของหน่วยงานรัฐในการพิจารณาคำร้องขอลงรายการสัญชาติไทย ตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2508 มาตรา 7 ทวิ และตามพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2551 มาตรา 23 การขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมายของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติโดยเฉพาะกรณีที่กฎหมายกำหนดให้เป็นดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ในการรับฟังพยานหลักฐานของผู้ร้อง เช่น หลักฐานทางวิทยาศาสตร์หรือพยานบุคคล และการที่เจ้าหน้าที่ไม่สามารถกำหนดสถานะทางทะเบียนตามยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะ และสิทธิของบุคคล เป็นต้น เนื่องจากไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนเมื่อยื่นคำร้อง และขาดแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับกรณีดังกล่าว ปัญหาหลักอีกอย่าง คือ การเปลี่ยนตัวเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ และการขาดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ทำให้เกิดความล่าช้าบางกรณีนานถึง 3 – 4 ปี

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า แม้รัฐบาลจะมีการดำเนินการที่ก้าวหน้าหลายประการ เพื่อแก้ไขปัญหาลักษณะและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีสถานะไม่ชัดเจน ภายใต้ยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคล นโยบายบางประการไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน เช่นกรณีคำสั่ง คสช. ที่ 64 และ 66 และแผนแม่บทแก้ปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งรัฐต้องเสริมสร้างความรู้ และความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนการยอมรับความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทย รวมถึงการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตตามมาตรฐานที่เหมาะสม ที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายในการเข้าถึงสิทธิในการรับบริการสาธารณสุข การศึกษาและฝึกอบรม การประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีพตน ทั้งนี้การฝึกอาชีพที่ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน เพื่อเตรียมเข้าทำงาน และการเข้าสู่การแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียนที่กำลังประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะ ซึ่งการกำหนดให้กลุ่มชาติ

พันธุ์ที่ยังไม่มีสถานะบุคคลได้มีสิทธิเข้าฝึกอบรมในหลักสูตรของศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน จะสามารถช่วยเหลือคลายปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะได้อย่างยั่งยืน

การเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการขั้นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิตตามมาตรฐานที่เหมาะสม

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้กำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดหลายประการ เพื่อดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ที่ด้อยโอกาส ซึ่งรวมถึงคนไร้สัญชาติด้วยว่าควรมีมาตรฐานขั้นต่ำเกี่ยวกับชีวิตอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่คนไร้สัญชาติจะได้รับการดูแลจากสังคม ซึ่งถือเป็นสิทธิมนุษยชนอันเป็นสิทธิพื้นฐาน ดังนี้ (มานะ งามเนตร, 2551)

1. แนวทางข้อกำหนดด้านสิทธิทางสังคมและการคุ้มครองสิทธิ

คนไร้สัญชาติควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ เรื่องการคุ้มครองสิทธิ ในที่นี้หมายถึง

- 1) คนไร้สัญชาติที่ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร มีสิทธิอาศัยอย่างน้อยเป็นการชั่วคราวในประเทศไทย
- 2) คนไร้สัญชาติจะต้องไม่ถูกส่งกลับไปนอกราชอาณาจักรไทย โดยไม่สมัครใจ หรือส่งกลับไปรับความลำบาก หรือความตาย
- 3) ได้รับการคุ้มครองความปลอดภัยจากการทำงาน ไม่ถูกเอาเปรียบเกี่ยวกับการทำงาน
- 4) ได้รับการปฏิบัติในการเข้าถึงบริการอย่างเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคม โดยไม่มีการละเมิดและถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม
- 5) สามารถเดินทางไปรับบริการการศึกษา การรักษาพยาบาลได้เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป

2. คนไร้สัญชาติควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเรื่อง สถานภาพบุคคลทางกฎหมาย ในที่นี้หมายถึง

- 1) บุคคลที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยที่มีเชื้อสายไทย แต่ยังไม่ได้รับการพิจารณาสถานะทางกฎหมาย มีโอกาสได้รับการพิจารณาให้สัญชาติไทย
- 2) บุตรของบุคคลที่มีเชื้อสายไทย ที่เกิดในประเทศไทยได้รับสัญชาติไทย
- 3) บุคคลที่มีชื่ออยู่ในระบบการทะเบียนราษฎร ซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทย ติดต่อกันเป็นเวลานานไม่ต่ำกว่า 10 ปี จนกลมกลืนกับสังคมไทย และไม่สามารถเดินทางกลับ

ประเทศต้นทาง มีโอกาสได้รับการพิจารณาสถานะเป็นบุคคลต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย และมีโอกาสได้รับการพิจารณาให้ได้สัญชาติไทย

4) บุคคลที่เกิดและอาศัยอยู่ในประเทศไทย แต่ยังไม่มีความสถานะทางกฎหมาย และศึกษาสำเร็จในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ได้รับการพิจารณาได้สัญชาติไทย

5) บุคคลที่เกิดและอาศัยอยู่ในประเทศไทย แต่ยังไม่มีความสถานะทางกฎหมาย และยังไม่สำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ได้นำเข้าสู่กระบวนการพิจารณากำหนดสถานะทางกฎหมาย

6) บุคคลที่ขาดบุพการี หรือบุพการีทอดทิ้งตั้งแต่วัยเยาว์ และมีชื่ออยู่ในระบบการทะเบียนของทางราชการ และอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลาอย่างน้อย 10 ปี จนกลมกลืนกับสังคมไทยและมีคุณสมบัติอื่น ๆ ตามหลักเกณฑ์ที่ทางราชการกำหนดได้รับการพิจารณาให้สัญชาติไทย

7) บุคคลที่ขาดบุพการี หรือบุพการีทอดทิ้ง ที่ได้รับสถานะเป็นบุตรบุญธรรมตามคำสั่งของศาล เมื่อผู้รับบุตรบุญธรรมเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทย ได้รับสัญชาติไทย

8) บุคคลที่มีผลงาน/ความรู้ความเชี่ยวชาญที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ ในด้านการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการกีฬา รวมทั้งด้านอื่น ๆ ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเห็นสมควรได้รับการพิจารณาให้ได้สัญชาติไทย

9) บุตรของคนไร้สัญชาติที่เกิดในประเทศไทย ได้รับการแจ้งเกิดและได้รับสูติบัตร ซึ่งเป็นเอกสารแสดงการเกิด

3. แนวทางข้อกำหนดทางสังคมต่อคนไร้สัญชาติ มีการกำหนดมาตรฐานไว้ดังนี้

- คนไร้สัญชาติควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเรื่อง การเข้าถึงบริการ ในที่นี้หมายถึง 1) คนไร้สัญชาติสามารถเข้าถึงกองทุนสวัสดิการด้านการศึกษาในชุมชน กองทุนส่งเสริมการประกอบอาชีพในชุมชน กระบวนการยุติธรรม 2) สามารถไปใช้บริการจากภาครัฐ สามารถเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนและสังคมจัดขึ้น

- คนไร้สัญชาติควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเรื่อง การมีส่วนร่วมในที่นี้หมายถึง คนไร้สัญชาติได้รับโอกาสเป็นสมาชิกและมีส่วนร่วมในชุมชน

- คนไร้สัญชาติควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในที่นี้หมายถึง คนไร้สัญชาติ/ครอบครัว มีโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและวิถีของกลุ่มชาติพันธุ์

- คนไร้สัญชาติควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเรื่อง การบริโภคข้อมูลข่าวสาร ในที่นี้หมายถึง 1) คนไร้สัญชาติควรได้รับทราบข้อมูลข่าวสารและแหล่งบริการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนและภายนอกชุมชน 2) รับทราบและเข้าใจถึงวิธีการไปใช้สิทธิและบริการที่มีอยู่ตามความต้องการคนไร้สัญชาติ 3) มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนในชุมชน หน่วยงานและสังคม มีฐานข้อมูลชุมชนที่เป็นประโยชน์ในการมาใช้บริการ หรือการมาขอรับความช่วยเหลือ

4. แนวทางข้อกำหนดด้านความมั่นคงในการดำรงชีวิต มีการกำหนดมาตรฐานไว้ดังนี้

- คนไร้สัญชาติควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเรื่อง สุขภาพ ในที่นี้หมายถึง คนไร้สัญชาติสามารถเข้ารับบริการด้านสาธารณสุขจากสถานพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ได้รับการดูแลและรับผิดชอบการรักษาเมื่อเจ็บป่วยจากการทำงานจากนายจ้าง

- คนไร้สัญชาติควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเรื่อง ที่อยู่อาศัย ในที่นี้หมายถึง คนไร้สัญชาติและครอบครัว มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง โดยมีถิ่นฐานที่อยู่/ทะเบียนบ้าน หรือทะเบียนประวัติ (ตามมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง)

5. แนวทางข้อกำหนดด้านการศึกษา มีการกำหนดมาตรฐานไว้ดังนี้

- คนไร้สัญชาติควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเรื่อง การศึกษาในที่นี้หมายถึง บุตรของคนไร้สัญชาติได้รับการศึกษาจนสำเร็จขั้นพื้นฐาน และต้องได้รับหลักฐานทางการศึกษา (ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ.2548) สถานศึกษาในชุมชนที่มีคนไร้สัญชาติ เปิดโอกาสให้ (ไม่ปิดกั้น) บุตรของคนไร้สัญชาติได้เข้าเรียน

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า การเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการขั้นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิตตามมาตรฐานที่เหมาะสมของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย รัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐที่ดูแลและรับผิดชอบในส่วนนี้ยังดูแลด้านสวัสดิการของคนไร้รัฐในระดับต่ำ เช่น การทำงานที่คนเหล่านี้ยังถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มนายจ้างที่มีทั้งโกงค่าแรง ได้ค่าแรงไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย และถูกเอารัดเอาเปรียบกลุ่มคนงานด้วยกัน โดยจะถูกใช้ให้ไปทำงานที่มีความเสี่ยงต่ออันตราย หรือการเข้าถึงการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ ความยุติธรรม หรือการได้รับการศึกษาจากสถานศึกษาของรัฐ ซึ่งหากคนไร้รัฐที่ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน แม้จะเรียนจบหลักสูตรจากสถานศึกษา ก็จะไม่ได้รับวุฒิบัตรใบประกาศ หรือใบรับรองคุณวุฒิว่าได้อ่านหลักสูตร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังคงมีการปฏิบัติที่ไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ดังนั้น รัฐควรมีการคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ของคนไร้รัฐ เพื่อให้คนไร้รัฐมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิต และเพื่อให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายในการจัดตั้งประชาคมอาเซียน ของกลุ่มสมาชิกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ซึ่ง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (2557 : 147 – 149) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของกลุ่มสถานะบุคคลที่ไร้สัญชาติ ดังนี้

การจัดตั้งถิ่นฐาน และการดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ การประกาศพื้นที่เป็นเขตป่าอนุรักษ์ เขตป่าสงวน และเขตอุทยานแห่งชาติ ส่งผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานและทำกินตามวิถีวัฒนธรรม เช่น กรณี คสช. ออกคำสั่ง คสช. ที่ 64/2557 และ ที่ 66/2557 เพื่อการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และในส่วนประเด็นด้านการประกอบอาชีพ พบปัญหาเกี่ยวกับการเข้าถึงสิทธิในการฝึกอาชีพของกลุ่มบุคคลที่ยังมิได้พิสูจน์สัญชาติ กรณีที่ระเบียบกรมพัฒนาฝีมือแรงงานว่าด้วยการฝึกเตรียมเข้าทำงาน พ.ศ.2557 ข้อ 8 (3) กำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครรับการฝึกต้องมีสัญชาติไทย โดยศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานในบางจังหวัดจะรับบุคคลไม่มีสัญชาติไทยที่ได้สมัครเข้ารับการฝึกอบรมกับศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน แต่เมื่ออบรมครบตามหลักสูตรแล้ว ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานในบางจังหวัดจะปฏิเสธการมอบวุฒิบัตรให้บุคคลที่เข้ารับการฝึกอบรม โดยอ้างว่าเนื่องจากเป็นบุคคลคนที่ไม่ได้สัญชาติไทย

การเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการขั้นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิตตามมาตรฐานที่เหมาะสม แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 51 จะให้สิทธิ แต่ในทางปฏิบัติยังมีปัญหาเกี่ยวกับการเข้าถึงสิทธิในการรับบริการสาธารณสุขของกลุ่มบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน กรณีที่มีการจำกัดสถานพยาบาลในการเข้ารับการรักษาของบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน (บุคคลหมายเลข 0) ตาม “กองทุนให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขกับบุคคลที่มีปัญหาด้านสถานะและสิทธิ ตามมติคณะรัฐมนตรี 23 มีนาคม 2553” ซึ่งกำหนดสถานพยาบาลที่บุคคลประเภทนี้จะเข้ารับการรักษาพยาบาลได้ โดยต้องเป็นสถานพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุขตามภูมิภาคในทะเบียนราษฎรที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่เท่านั้น ไม่สามารถเข้ารับการรักษาพยาบาลในพื้นที่อื่นได้

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า กลุ่มคนไร้สัญชาติส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตตามแนวขอบชายแดน ซึ่งพื้นที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูง อยู่ตามภูมิประเทศ และพื้นที่เหล่านี้ถูกรัฐประกาศเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และหลายพื้นที่รัฐได้ประกาศทับซ้อนในพื้นที่ของชาวบ้านที่อยู่มาก่อน ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างรัฐกับชาวบ้านจนถึงทุกวันนี้ หลายคนถูกจับดำเนินคดี ติดคุกติดตารางกันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากรัฐได้ประกาศให้พื้นที่ป่าที่ชาวบ้านเคยอยู่อาศัยและใช้เป็นพื้นที่ทำกินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เมื่อรัฐประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ หรือประกาศเป็นเขตป่าอุทยานแห่งชาติแล้ว ชาวบ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่ถือว่าเป็นผู้บุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ไปโดยปริยาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ คสช. ได้ประกาศคำสั่ง ที่ 64/2557 และ ที่ 66/2557 เพื่อการ

ปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ ได้ส่งผลกระทบกับการดำรงวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สรุปผลการศึกษา

คนไร้สัญชาติที่มีอยู่ในประเทศไทย ซึ่งหลักสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ให้ความสำคัญในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เป็นพลเมืองชั้นสอง หรือกลุ่มคนที่ไม่มีสถานะทางกฎหมายรับรองว่าเป็นพลเมืองของรัฐหนึ่งรัฐใด ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้จึงไม่ได้รับการดูแลและเข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐหรือสิทธิ ขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตตามมาตรฐานสากล รวมทั้งถูกระเบียบ มติคณะรัฐมนตรีต่าง ๆ ที่ได้นำมาเพื่อแก้ไขปัญหาคนไร้สัญชาติให้ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานตามหลักสากล อีกทั้งขั้นตอนการขอสัญชาติ หรือกระบวนการพิสูจน์สัญชาติของทางราชการมีหลายขั้นตอน ทำให้เกิดปัญหาความล่าช้า เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจถึงกฎหมายวิธีการปฏิบัติงานที่ถูกต้องชัดเจน ซึ่งหากยึดถือตามหลักสิทธิมนุษยชนแล้ว จากข้อค้นพบแม้รัฐบาลจะมีการดำเนินการที่ก้าวหน้าหลายประการ เพื่อแก้ไขปัญหาสถานะและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีสถานะไม่ชัดเจน และแผนแม่บทแก้ปัญหการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งรัฐต้องเสริมสร้างความรู้ และความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนการยอมรับความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทย รวมถึงการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตตามมาตรฐานที่เหมาะสม ที่ จะสามารถช่วยคลี่คลายปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะได้อย่างยั่งยืน ประเทศไทยต้องคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของคนไร้สัญชาติที่ยังไม่ได้รับการดูแล ดังนี้

1) การจัดตั้งถิ่นฐาน และการดำรงชีพตามวิถีวัฒนธรรมของกลุ่ม ซึ่งจะทำให้กลุ่มคนเหล่านี้มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ความมั่นคงในที่ดินทำกิน และความมั่นคงทางอาหาร ที่ทั่วโลกต่างประสบปัญหาการขาดแคลนอาหาร ที่มีอยู่อย่างจำกัด หากรัฐไทยอนุญาตหรือจัดสรรที่ดินในเขตพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมให้สามารถทำการเกษตรเพาะปลูกได้ และยังเป็นการพัฒนาพื้นที่ว่างเปล่า หรือพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

2) การเข้าถึงสิทธิในและสวัสดิการต่าง ๆ เช่น การเข้าถึงสิทธิการรักษาพยาบาลเมื่อยามเจ็บป่วยฉุกเฉิน ซึ่งทุกวันนี้ คนไร้สัญชาติที่เข้ารับการรักษาพยาบาลต้องเข้ารับการรักษาที่สถานพยาบาลที่ตนมีรายชื่ออยู่เท่านั้น หากเกิดเจ็บป่วยในพื้นที่อื่นสถานพยาบาลจะปฏิเสธการรักษาทันที การเข้าถึงสิทธิในการศึกษา ซึ่งสถานศึกษาหลายแห่งอนุญาตให้คนไร้สัญชาติเข้า

ศึกษาได้ แต่พอจบหลักสูตรกลับไม่สามารถออกใบประกาศ หรือใบรับรองคุณวุฒิการศึกษาให้ได้ เนื่องจากติดระเบียบของทางราชการ

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2557). รายงานการประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย และรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี 2557. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- ชลิต ชีช่วง และคณะ. (2552). การสำรวจคนไร้สัญชาติและคนชายขอบในจังหวัดกาญจนบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- ประทีป นทีทวีวัฒน์. (2551). นโยบายการแก้ไขปัญหาคนไร้สัญชาติ : ปัญหาในการนำนโยบายไปปฏิบัติ. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารจัดการสาธารณะ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. (2544). คำอธิบายกฎหมายสัญชาติไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- วรรณณี รุ่งเรืองสากุล. สภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหาความไร้รัฐและไร้สัญชาติในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 16 มีนาคม 2562 จาก <http://www.archanwell.org/autopage/print.php>
- ปรีดี เกษมทรัพย์. (2534). นิติปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. (2543). สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- วิชัย ศรีรัตน์. (2548). แนวคิดและพัฒนาการของกฎหมายสิทธิมนุษยชน. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชากฎหมายสิทธิมนุษยชน หน่วยที่ 1 – 4 สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มานะ งามเนตร. (2551). “มาตรฐานชีวิตของคนไร้สัญชาติ” สืบค้นเมื่อ 28 สิงหาคม 2551, จาก <http://www.statelessperson.com/www/?q=node/3362>.